

Л.І. Юрченко, д-р філос. наук, проф. (НУЦЗУ, Харків)

А.С. Міносян, канд. іст. наук, проф. (ХДУХТ, Харків)

О.М. Варипаєв, канд. філос. наук, проф. (ХДУХТ, Харків)

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМЦЯ

У період глобалізаційних процесів у суспільстві стали актуальними завдання вивчення особливостей життєдіяльності людини, розкриття її сутності й організуючого початку в розвитку. Питання відповідальності в сучасному часі стоїть як ніколи гостро, оскільки незмірно зросла роль окремої особистості в суспільному житті, розширилися її свобода і в той же час – залежність від соціального середовища. Відповідальність людини-підприємця ґрунтується на соціальній природі, яка зумовлена суспільним характером відносин і особливостями індивіда, його місцем у загальній системі відносин.

З економічної теорії балансу можна диференціювати п'ять стадій розвитку соціальної відповідальності підприємця. З першої по четверту рівень соціальної відповідальності зростає, а на п'ятій – знову знижується.

Перша – досоціальна стадія – характеризується відсутністю вмінь розрізняти принципи поведінки.

Друга – диференціація – відображає вміння узгодити внутрішні мотиви і наміри поведінки.

На третій стадії – позиція іншого – підприємці демонструє вміння приміряти позицію іншого для себе і пропонує прийняти свою позицію.

На четвертій стадії – структуризації – відбувається структурна взаємодія, урахування всіх інтересів суб'єктів взаємодії.

П'ята стадія – розвиток – передбачає здатність вчитися і вдосконалювати побудова відносин на різних рівнях.

У гештальт-психології Ф. Хайдера виносяться аналогічні рівні соціальної відповідальності:

– асоціація – підприємець несе відповідальність за кожен результат своєї діяльності;

– причинність – вважає себе відповідальним тільки тоді, коли не міг передбачити результати своєї діяльності;

– передбачення – відповідальний за будь-який передбачуваний наслідок дій і вчинків;

– наміри – відповідальний тільки за ті вчинки, які мав намір здійснити самостійно без будь-якої участі;

– виправдання – відповідальність розділяє з оточуючими, знімаючи з себе частину відповідальності, фактично делегує відповідальність іншим членам соціуму.

Свобода волі людини – основна передумова соціальної відповідальності, яка виступає як ставлення особистості до суспільних інтересів з точки зору правильного розуміння і виконання нею обов'язків, що випливають із соціальних норм. Учасник суспільних відносин повинен бути вільним у виборі свого варіанта поведінки, в іншому випадку він не зможе засуджувати за відхилення від вимог цих приписів. Відповідальність, яка визначає людину як основу її особистої моральної позиції, характеризується в якості підґрунтя внутрішньої мотивації, поведінки і вчинків підприємця. Оскільки лише вільна і відповідальна особистість може в повному обсязі реалізувати себе в соціальній поведінці та максимально розкривати свій потенціал.

Поведінка людини-підприємця визначається суспільним значенням та, як правило, регулюється соціальними нормами, що утворюють суспільні відносини. У сучасному суспільстві часто виникають ситуації, за яких над людиною-підприємцем, крім власної совісті, немає іншого контролю. За цих умов зростає значення правильної самооцінки, самоконтролю і повноти відповідальності особистості. У процесі розвитку виникли відповідні відносини, як між людьми, які проявились у вигляді взаємних прав і обов'язків, так і перш за все у сфері їх бізнесу. Реально вільна дія підприємця виступає, перш за все, як вибір поведінки. Свобода є там, де є вибір. Така ситуація характеризує особливий інтерес до моральної і правової відповідальності підприємця за свої вчинки.

Отже, свобода і відповідальність – дві сторони однієї «медалі» – свідомої людської активності. Свобода – це можливість визначеної бізнесової діяльності, здатність поводити себе і вчиняти зі знанням справи, для досягнення обраної мети господарської діяльності. Реалізація тим повніша, чим краще пізнані реальні умови, чим чіткіше обрана мета і засоби її досягнення відповідають інтересам особистості і суспільства, закономірним тенденціям історичного процесу. Відповідальність – це обумовлена об'єктивними процесами і їх усвідомленням необхідності вибору способу і засобів дій, необхідність активної діяльності для здійснення поставленої мети самою людиною або суспільством. Свобода породжує відповідальність, відповідальність направляє свободу. Відповідальність підприємця – головна ціна свободи і відплата за неї.